

Fülöp András

EGY SZÍNES EGYÉNISÉG A SZÍNEK VONZÁSÁBAN: G. LÁSZAY JUDIT

Judittal először 1996-ban találkoztam. Ehhez el kell mondanom, hogy frissen végzett régészként ekkoriban kerültem az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) Kutatási Osztályára. Az ott dolgozó, műemlékvédelemmel foglalkozó kollégák mind barátsággal fogadtak, és azonnal megragadott az osztály közvetlen légköre. Jó helyre kerültem, rengeteget lehetett tanulni mindenkitől, nap mint nap szívtam magamba a sok információt, tudást.

Ezek az évek, amelyek nekem gondtalanul teltek, ennek a közösségnek már nem annyira, de erre csak kis idővel később jöttem rá. Ekkoriban nem sokkal voltunk az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) felbomlása után, aminek eredményeképp Judit és azon művészettörténész, régész munkatársai, akik a terepi munkát választották, az ÁMRK Kutatási Osztályára kerültek. A szétválasztás eredményeképp az OMF-ből létrejött az Országos Műemlékvédelmi Hivatal, amely többek között megőrzött egy másik Tudományos Osztályt is. A folyamatot egy mai szemmel nézve megdöbbenően amatőr KTM-rendelet szabályozta, ami több kérdést hagyott nyitva, mint amennyit megoldott. A rideg jogászi szavak a műemléki kutatási tevékenység, sok évtizedes munkatársi és emberi kapcsolatok széthasadását eredményezték, amit e közösség tagjai láthatóan folyamatosan próbáltak feldolgozni. Némi vigaszt talán az nyújthatott, hogy az ÁMRK-ba nemcsak az OMF terepi kutatói, hanem restaurátorai és az építész tervezői is átkerültek. Utóbbiak közt Judit férjével, Gál Tiborral, aki kollégáival együtt szintén a Csalogány utcai épületben, annak egy másik részén dolgozott.

Judit sokat mesélt a „korábbi életéről,” milyen meghatározó élmény volt fiatalon Sopronban dolgozni, Dávid Ferenc mellett tanulni a szakmát, tanúja lenni egy új diszciplína, a falkutatás kiteljesedésének. A szakma gyakorlati fogásainak elsajátítása mellett Dávid Ferencről egy komplex szemléletmódot is eltanult, amit pályafutása során tökélyre fejlesztett. Hogyan lehet egy egységben látni minden munkafolyamatot, ami egy műemléket érinthet, a restaurátor munkájától kezdve egészen a kivitelezésig. Sokszor még ennél is korábbi élményeiről mesélt. Milyen volt Zolnay László ásatásán dolgozni, ahol megtanulta, hogy egy feltárt padlóburkolat alaprajzi rögzítésekor nem elég, hogy a helyiség egyik végétől elindulunk, és egymás mellé, léptékhelyesen lerajzoljuk a padló kőből vagy téglából készült burkolóelemeit. Ha ugyanis valamit elrajzolunk, csak akkor vesszük észre, mire a helyiség túlsó sarkához érünk, de akkor már késő: nem jut hely egy-két sor burkolóelemnek, és ráírozhatjuk ki az egészet. Helyesebb a léptékhelyes rajzra a kótákat is ráírni, ami nemcsak az építész, hanem a saját munkánkat is segíti, hogy már menet közben is rájöjjünk, ha elmértünk

1. G. Lászy Judit a sümegi püspöki palotában Fülöp Andrással és Koppány Andrással, 1997 körül © Miklósi-Sikes Csaba felvétele

valamit. Ezen persze jót mosolyogtam, mondván, megfelelő régész gyakorlattal kóták nélkül is megoldható a feladat. Egészen addig, míg nem sokkal később Sümegen, a püspöki palotában fel nem tártuk Koppány Andrással a Padányi Biró Márton korára keltezhető konyhát, és egy teljesen ép téglapadlót fel nem kellett mérnem. Azóta én is kótázom. Sümegre többeket, Dávid Ferencet, Koppány Tibort és természetesen Juditot is lehívtuk, mert kíváncsiak voltunk a véleményükre.

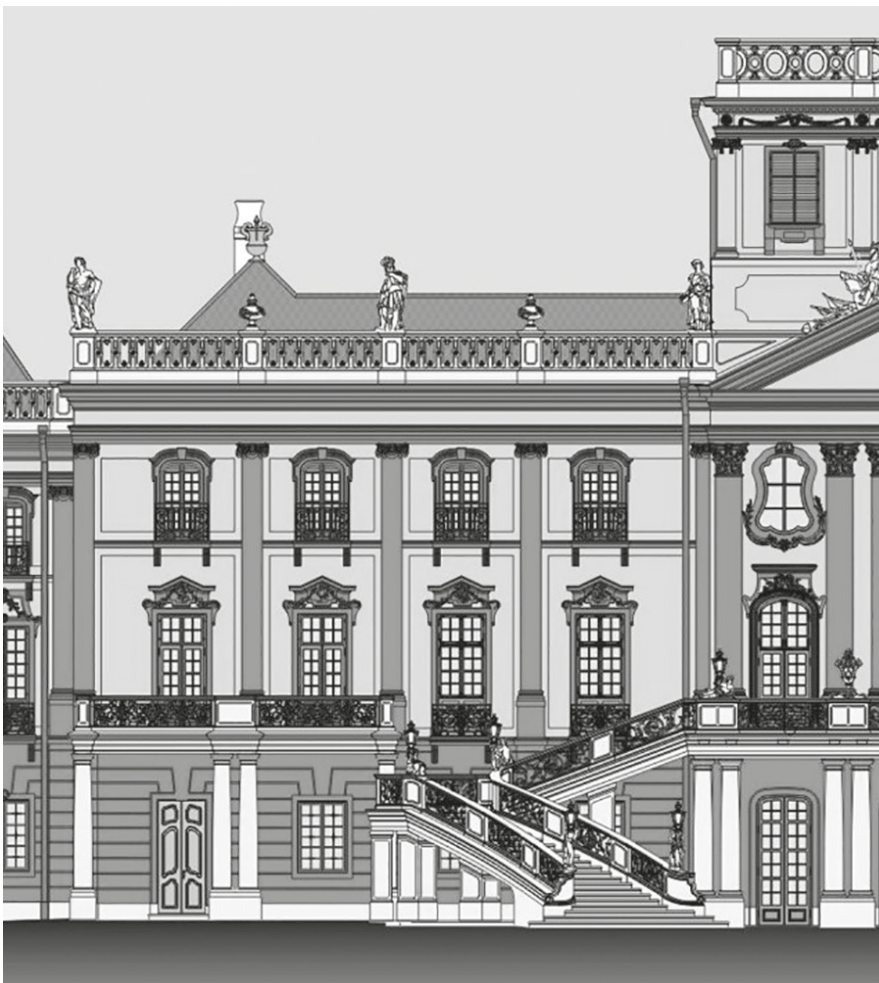
Évekkel később már Veszprémvölgyben, az apácakolostor feltárásán dolgoztunk, amikor fölmentünk a veszprémi várba megnézni Judit éppen folyó falkutatását a 18. század közepén épült Dubniczay-házban. Lelkesen mutatta, a koráb-

bi lépcsők feltárt nyomait. Azt, hogy a háznak eredetileg két-karú lépcsője volt, amelyet a 18. század végén leszedtek, és felváltottak egy háromkarú lépcsővel, amit már teljesen máshonnan indítottak. Utána még ezt is megváltoztatták olyannyira, hogy az előbbi tükörképeként létesült az újabb lépcső. Én pedig csak elkerekedett szemmel néztem. A Dubniczay-ház, azóta tudjuk, a 2000-es évek közepének emblemikus helyreállítása lett, amiben Juditnak nagy szerepe volt, de nemcsak falkutatóként, hanem (az egyébként bravúros) restaurátori munkákat figyelemmel kísérő művészettörténészként is. Ma is példaértékű, hogyan lehet hagyományos anyagokkal visszaállítani a barokk homlokzatszínezést, miként lehet a több értékes korszakot felvonultató belső kifestéseket helyiségenként, egyedileg vizsgálva bemutatni, igazodva az adott teremben megtalált festésrétegek állapotához.

Már ekkor látszott, hogy a műemléképületek homlokzati színezésének kutatása, helyreállítása elválaszthatatlanul össze fog forrni Judit nevével. Volt persze olyan, amikor a homlokzathelyreállítás díjban is részesült, ám az, hogy kutatás is folyt az épületen, már nem kapott különösebb publicitást (Szécsény, Forgách-kastély). Ám a fertődi Esterházy-kastély esete már egészen másként alakult. Ez nemcsak a kastély országos jelentőségének volt köszönhető, hanem annak is, hogy a homlokzati tagozatokon nagy meglepetésre egy olyan szín került elő, amiről addig nem is álmodhattunk. Emlékszem, hogy amikor megtörtént a levett festésminták laborvizsgálata, milyen izgatott futkosás kezdődött az – immáron Dugovics téri székházunk tetőterében lévő – irodákban. Napokon át folyt a diskurzus arról, hogy az Esterházy „Fényes” Miklós által megálmodott színeket minek nevezzük. Rózsaszínek? Terrakottának? Vagy – Judit szavaival élve – „malacpopsi-színnek”? Vajon mennyi pigmentet veszíthetett a festés, és milyen árnyalat volna helyes a hiteles helyreállításhoz? Csak hogy a kérdés jelentőségével tisztában legyünk, a szakmának komoly erőfeszítésébe került, hogy tudatosítsa mindenkiben, miszerint a templomokon, kastélyokon tömegesen előforduló ún. Esterházy-sárga, nem a barokk kor produktuma, hanem a Monarchia időszakának divatja volt. A barokk épülethomlokzatok elsősorban fehérek, kőszínel/szürkével kombinált fehérek voltak. Erre tessék, itt van ez a rózsaszín! A feltárt színezés alapján készült a kastélyra egy rekonstrukciós színterv is, mely alapvetően a rózsaszín falmezők és terrakotta színű tagozatok váltakozására épült. Sőt ennek

2. A veszprémi Dubniczay-ház, néhány hónappal az átadás után © Fülöp András felvétele

3. A fertői Esterházy-kastély színezési rendszerének rekonstrukciója, 2003

nyomán (de részben még a kutatások közben) egy nagyobb mintafelület is született a kastély homlokzatán, ám ez utóbbi nem igazán a színterv árnyalatait és rendszerét követte, nem beszélve a festék anyagának helytelen kiválasztásáról, így nem csoda, hogy a mintafelület nem aratott tetszést. Az építető sajnos nem merete bevállalni a további kísérletezést, és végül elvetette ennek az unikális, és egyszersmind hiteles homlokzati színezésnek a helyreállítását.

A fertői „kalandot” Judit láthatóan kudarcként élte meg, pedig rajta nem múlt. A tudomány számára szerencsére hasznosultak az itt szerzett tapasztalatai. A történeti korú – különösen a barokk kori – épületek homlokzati színezéseinek újraértékelése ugyanis már nem várathatott magára. Másutt is előkerült már rózsaszínes árnyalatú festés, idehaza is, külföldön is, és végül kapóra jött, hogy 2005 novemberében egy nagyszabású konferenciát rendeztek a különböző korszakokból fennmaradt épületek hom-

4. G. László Judit 2005 karácsonyán a Dugovics téri tetőtéri irodában

Engem azonban nemcsak a szakmai elhivatottsága, hanem a személye, különösen humora, olykor öniróniája is megragadott. No meg a BKV-bérlete, amelyen az arcképe helyére egy aranyos kis állat mosolygós portréját ragasztotta be. Egyetlen egy jegyellenőr sem volt, akinek feltűnt volna a különbség, amin ő rendszeresen nagyokat kacagott.

Juditall lehetőségem volt közösen is dolgozni. 2007 nyarán a Budapest, József nádor tér 1. sz. alatti, Hild József-féle klasszicista ház értékleltárát vettük fel. Valószínű, hogy ő nem ezt tartja élete legemlékezetesebb kutatásának, számomra viszont meghatározó volt. Bár az értékleltár, mint munkamódszer és tudományos megközelítés akkor már benne volt a köztudatban, még messze voltunk attól, hogy jogszabályi előírás legyen belőle, kötelező tartalmi és formai elemekkel. Mindenki csinálta, ahogy tudta, márpedig Judit akkor már hosszú évek óta készített ilyeneket – sokat itt, Budapesten –, így rendkívül otthonosan mozgott a témában. Reggel lassan indult a nap, kávézhattunk, beszélgettünk, majd egyszer csak felkerekedtünk, és elindultunk bejárni az irgalmatlan nagy épület végtelenül nagy számú, üresen álló helyiségét. Onnantól nem volt megállás; Judit elképesztő szívóssággal dolgozott egész nap, alig lehetett lépést tartani vele. Különösen fejben. Már rég elvesztettem a fonalat, amikor még pontosan emlékezett rá, hogy ezt a tokborítás-profilát hol látta két nappal korábban, egy emelettel lejjebb. Ott tanultam meg egy életre, hogyan is néz ki az ablakpántok kronológiája és formai fejlődése a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Maga az épület emellett az utolsó használatának ízletét is magán hordozta, ez volt ugyanis az

lokszatszínezéséről. Judit is előadott ezen. A Fertőd valójában az előadásának csattanója lett, de ami előtte elhangzott, az legalább olyan fontos volt számunkra. Áttekintését a 17. századtól kezdte, mégpedig a szívének oly kedves Sopron, Templom u. 4. sz. ház kutatási eredményeivel, és időrendben haladt tovább a barokk kor végéig. Az előadásából publikáció is született, ami Néhány barokk homlokzat. Rekonstrukciók – kérdések címmel olvasható a *Magyar Műemlékvédelem* XIV. számában.

Az ÁMRK-ban töltött évekből még hosszasan lehetne sorolni jobbnál jobb munkáit (és a belőlük született közleményeket); itt most csak a veszprémi Vár u. 31. sz. alatti barokk kanonoki házat, vagy a Budapest, VIII. kerületi Festetics-palota neoreneszánsz épületét emelném ki.

5. A Budapest, József nádor tér 1. sz. alatti klasszicista ház homlokzata 2007 augusztusában © Fülöp András felvétele

1990-es évek híressé-hírhedté vált pénzintézetének, a Postabanknak a székháza. Járunk a vezérigazgató úr párnázott ajtajú irodájában is, de mi már semmilyen értéket nem találtunk ott.

Az ÁMRK-s korszakunk 2007. április elején véget ért. Az örökségvédelmi intézményrendszer közel tizenöt évnyi nyugalma után munkahelyünk nevet és profilt váltott. Intézményünk lett a nagyberuházásokhoz köthető régészeti feladatellátás letéteményese, immáron Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSz) néven. Ez azzal járt, hogy a műemlékvédelmi feladatok néhány hónap leforgása alatt kisebbségbe kerültek az intézményünkben. Sőt az események alakulásából az is kiolvasható volt, hogy egyfajta profiltisztítás készül: „nálunk” csak a régészet és az azzal szorosan összekapcsolódó tevékenységek maradhatnak, míg a „hivatal” – hat éve már Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) néven – lesz a továbbiakban a műemlékvédelem egyedüli bázisa. Ez ekkor már engem is közelebbről érintett, hiszen az élet úgy hozta, hogy a 2007. év végétől én lettem a KÖSz-ben a műemléki kutatási részleg vezetője. Abban a furcsa helyzetben találtam magam, hogy beosztottjaim között nálam jóval tapasztaltabb munkatársak is dolgoztak, ideértve Juditot is. Egyértelmű volt, hogy az örökségvédelmi szegmens intézményi „újrafelosztása” miatt ez nem sokáig maradhat így. 2008 nyarán a KÖH áthívott tőlünk 15 munkatársat, köztük Juditot is. Döntésükben talán a nosztalgiafaktor is szerepet játszhatott. Az átvételt követő napokban azonban csakhamar kiderült, hogy az 1993 előtti állapotok már soha többet nem állhatnak vissza. A KÖH akkori vezetője ugyanis nem egy budapesti központú tudományos osztályban gondolkodott, hanem az egyes kutatókat a vidéki regionális ható-

6. G. Lászlai Judit egyetemistákat vezet a veszprémi várban, 2011 © Haris Andrea felvétele

sági irodákhoz rendelte; ebben a munkatársaknak csak nagyon korlátozott választási lehetősége volt. Emlékszem arra a késő estére, mikor Judit felhívott, és elmondta, hogy önként fölajánlotta, hogy inkább ő megy le a székesfehérvári irodába, vállalva a távolságot és az utazást, és inkább maradjon a fővárosban egy kolléganője, aki kisgyerekes családjára. Értettem a könnyeit. Kétszeresen is.

Csakhamar kiderült, hogy Judit új szerepkörében is remekül megállja a helyét. Kutatói tapasztalata, gyakorlatias szemlélete, munkabírása különösen nagy kincs volt a hatósági munkában. Egészen addig, amíg egy 2011 elejétől egy átfogó politikai döntésnek köszönhetően a KÖH-ből át nem került a hatósági jogkör az újonnan létrejött kormányhivatalokhoz. Judit így maradt a „kis KÖH”-ben, de már ott sem sokáig. Nem azért, mert vándormadár lett volna. 2012 őszétől kezdve az addig ismert maradék műemlékvédelmi intézményrendszer elkezdett szétesni – nyilvánvalóan nem magától –, és Judit hamarosan újabb meg újabb jogutód szervezetekben találta magát. Előbb Budapest Főváros Kormányhivatalához került jó pár kollégájával együtt. Majd a maroknyi összetartó társaság csakhamar a Lechner Lajos Tudásközpontba került. Itt különösen kamatozhattak Judit képességei és már említett hatósági tapasztalata is. Hatalmas ügyművelést kellett ledolgozniuk záros határidőn belül – különösen a műemléki védés-törölések területén –, de nem felejtethjük el, hogy akkoriban még volt olyan, hogy a restaurátori vagy falkutatási engedélykérelmeket előbb szakmailag el kellett bírálni, és csak pozitív válasz esetén adhatta ki a hatóság az engedélyeket; ettől eltérni csak különösen megindokolt esetben lehetett. A „szürke” hivatali munkának sosem volt, ma sincsen nagy becsülete. Nem tudjuk hány és hány műemléképület sorsa fordult jobbra Judit odafigyelésének és elkötelezettségének köszönhetően.

Az intézményrendszer szétesése két évre váratlanul megállt, sőt a tendencia átmenetileg meg is fordult. Ennek okait majd kellő idő távlatában fogják a tudománytörténettel foglalkozók feltárni, ám annyit leszögezhetünk, hogy 2014-ben az akkor már a Forster Gyuláról elnevezett központba több lépcsőben visszakerültek a különféle

7. G. Lászlai Judit a 2020 februárjában rendezett RÉKE-konferencián © Hack Róbert felvétele

társintézmények műemlékes részlegei, Judité is, enyém is. Hosszú idő után ismét egy munkahelyen dolgozhattunk. Mindez a 2016. év végéig tartott, amikor is a Forster Központot megszüntették, dolgozói részben a minisztériumba, részben egy állami nonprofit társaságba kerültek. Az intézményrendszer és ezzel a kollégák újbóli szét-szóródása időben egybeesett Judit aktív munkahelyi éveinek végével is, amiben azóta is érzek valami sorsszerűséget.

A történetnek azonban ezzel – szerencsére – nincs vége. Judit falkutatóként tovább dolgozik; néhány éve visszatért régi sikerei helyszínére, a veszprémi várba, ahol a Tejfalussy-ház kutatását irányította. Emellett egy másik fontos missziót is teljesít. 2009-ben ugyanis megalakult a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete (RÉKE), azzal a céllal, hogy publicitást adjon mindennek, ami valamilyen formában a régi (műemlék- és nem műemlék-) épületek kutatásával kapcsolatos. Azóta minden hónapban remek előadások, máskor konferenciák születnek a RÉKE szervezésében – ezekhez a FUGA biztosítja a helyszínt –, és több konferenciakötet is napvilágot látott, mind nyomtatott, mind online változatban. Tudunk olyan felsőoktatási intézményről, ahol tananyagként adják fel a hallgatóknak az egyes RÉKE-előadásokat, azok online is elérhető felvételeit, ami jól mutatja az egyesület hiánypótló jellegét. A RÉKE titkára, motorja, mindene a mai napig Judit.

Sosem fogom elfelejteni az egyesület egyik közgyűlését. Ennek egyetlen napirendi pontja az éppen esedékes – és mindig méltóságteljes – tisztújítás lebonyolítása volt. Mielőtt sor került volna a titkos szavazásra, még egyszer felvetítettük, hogy a tagság kiket jelölt a különféle posztokra. Valaki Juditot talán épp elnöknek jelölte, elég megdöbbenve. Erre ő felkiáltott: „De hát én titkár szeretnék lenni!” Közben persze észbekapott, de már késő volt. Mi már mind gurultunk a nevetéstől, és közben jól tudtuk: mi is ugyanezt szeretnénk.

Maradjon így sokáig, Judit! Isten éltesse!